

Система страхування якості земельних ресурсів як елемент системи страхової безпеки сільськогосподарських підприємств Сумської області

Шумкова В.І.

аспірант кафедри статистики, АГД та маркетингу

Агробізнес сьогодні — один з ключових секторів, від роботи якого безпосередньо залежить добробут України та її економічне зростання.

На сучасному етапі розвитку сільського господарства України на перший план висуваються завдання розбудови інфраструктури аграрного ринку. Важливим елементом цієї інфраструктури має стати система фінансово-кредитного забезпечення.

На сьогоднішній момент дуже гостро постало питання забезпечення безпеки сільськогосподарського підприємства, оскільки основним джерелом формування доходів бюджету більшості регіонів України є виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції.

Сільське господарство залишається одним з найбільш ризикових видів бізнесу — незважаючи на технічні досягнення та інші новинки, які впроваджують аграрії. Це зумовлено наявністю ризиків, притаманних лише сільськогосподарському виробництву, а саме сезонність виробництва, залежність від погодних та кліматичних умов, тривалий період обороту капіталу, велика складність зміни асортименту продукції та технології, треба значну увагу під час ведення сільськогосподарської діяльності приділити зменшенню впливу цих ризиків, адже деякі з них, такі як погодні умови або хвороби сільськогосподарських тварин, майже не можливо спрогнозувати.

Перелік ризиків при веденні сільськогосподарської діяльності представлено на рисунку 1.

Рис.1. Ризики ведення сільськогосподарської діяльності

Перед вивченням особливостей страхування якості земельних ресурсів необхідно розглянути сутність національного багатства та її земельної складової. Національне багатство являє собою сукупність матеріальних і духовних благ, створених і нагромаджених суспільством за всю історію його розвитку, а також дарованих природою.[2]

Національне багатство як системна категорія може розглядатися інваріантно: штучна та природна складові. До першої належать створені людиною матеріальні фонди (основні й оборотні), фонди соціальної сфери, духовні цінності. До неї умовно можна також віднести перетворену людиною природу. До другої як еколого-економічної системної складової ми відносимо

природне багатство, яке суспільство має у своєму розпорядженні.

Основним багатством нашої країни та Сумської області є земля та земельні ресурси. Розглянемо склад та структуру земель Сумської області за допомогою таблиці 1 та рисунку 2 відповідно.

Таблиця 1

Склад земель Сумської області

Показники	Площа, тис.га
Усього земель	2383,2
землі сільськогосподарського призначення	1738,8
ліси та лісовкриті площі	460,4
забудовані землі	84,6
землі під водою	30,9
відкриті заболочені землі	62,6
інші землі	5,9

Рис. 2. Структура земель Сумської області

Дані таблиці 1 та рисунку 2 свідчать, що загальна площа земель Сумської області складає 2383,2 тис. га. Найбільшу питому вагу у структурі земель області займають землі сільськогосподарського призначення – 73,0% загальної площі або 1738,8 тис. га. Ліси і лісо відкриті площі займають 19,3% або 460,4 тис. га. Найменшу питому вагу у структурі земель Сумської області займають забудовані землі - 3,6%, землі під водою - 1,3%, відкриті заболочені землі - 2,6% та інші землі – 0,2%. [3]

Усі наявні ризики, що впливають на ведення сільськогосподарської діяльності можна розділити на три основні групи:

- природні, що обумовлені погіршенням земельної ділянки як об'єкту майнових прав у наслідок дії непереборних стихійних явищ;
- техногенні, що обумовлені погіршенням земельної ділянки як об'єкту майнових прав у наслідок дій або бездіяльності користувача земельної

ділянки, що призвели до зниження родючості землі або погіршення інших корисних властивостей землі;

- екологічні, що обумовлені погіршенням стану природного навколишнього середовища у наслідок діяльності підприємства.

Звернемо увагу на техногенні ризики, що призводять до зниження якості земельних ресурсів. Перелік техногенних ризиків представлено на рисунку 3.

На сьогодні найбільшою проблемою є деградація земель, а саме збідніння ґрунтів.

Внаслідок високої господарської освоєності земельною фонду держави й екстенсивного використання продуктивних угідь посилюється деградація земель - ґрунти втрачають свою родючість і виснажуються.

Нині, за даними Держкомзему України, 13,2 млн. га. сільськогосподарських угідь зазнають водної ерозії, 19,3 млн. га - вітрової, ще 10,7 млн. га деградують внаслідок підвищеної кислотності, 3,9 млн. га засолені та солонцюваті, 3,6 млн. га заболочені й перезволожені.

Площа ріллі, яка деградує внаслідок ерозії, протягом останніх 25 років збільшилась на третину, й щорічно ця деградація розширюється на 90-100 тис. га, а вміст гумусу в ґрунтах знижується на 20%. Порівняно з 1960 р. втрати гумусу зросли в 3-4 рази, що прискорює дефляційні та деградаційні процеси в ґрунтах.

Сьогодні тільки 1 з кожних 10 га продуктивних земель має нормальний екологічний стан, що становить лише 10%.

Рис.3. Класифікація техногенних ризиків

Деградація та забруднення навколишнього природного середовища - це один із наслідків надмірного залучення земельних ресурсів до використання в аграрній сфері, зростання антропогенних навантажень на них до критичних рівнів, захоплення природо-перетворювальною діяльністю, порушення екологічно допустимих співвідношень, з одного боку, між так званою «дикою природою» і сільськогосподарськими угіддями, з другого, - між орними і землями, природними кормовими угіддями й багаторічними насадженнями, а з третього, - між лісовими та сільськогосподарськими угіддями.

Також деградація ґрунтів пов'язана із недотриманням сільськогосподарськими підприємствами сівозмін, внесення великої кількості мінеральних та органічних добрив, а також використання агресивних методів під час обробки полів для підвищення врожайності сільськогосподарських культур та отримання більших прибутків. Але потрібно розуміти, що чим більше добрив вноситься в ґрунт, тим нижча його якість.[2]

Обсяги внесення добрив під сільськогосподарські культури

сільськогосподарськими підприємствами в Сумській області розглянемо в таблиці 2.

Таблиця 2

Внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	Відхилення 2014р. до 2010р., +/-
Загальна посівна площа, тис.га	889,5	696,4	798,5	891,6	905,6	888,7	-0,8
Мінеральні добрива							
Внесено у поживних речовинах – усього, тис.ц	136,1	159,1	501,9	707,5	823,2	866,4	730,3
Удобрена площа, тис.га	248,6	257,5	541,7	731,7	803,9	790,6	542
Частка удобреної площі, %	28	37	68	82	89	89	61
Внесено у поживних речовинах на							
посівної площі, кг	15	23	63	79	91	97	82
удобреної площі, кг	55	62	93	97	102	110	55
Органічні добрива							
Внесено – усього, тис.т	1447,6	924,3	432,7	369,0	384,5	385,4	-1062,2
Удобрена площа, тис.га	57,2	44,2	24,2	14,6	17,7	18,5	-38,7
Частка удобреної площі, %	6	6	3	2	2	2	-4
Внесено на							
посівної площі, т	1,6	1,3	0,5	0,4	0,4	0,4	-1,2
удобреної площі, т	25,3	20,9	17,8	25,2	21,7	20,8	-4,5

Провівши аналіз обсягів внесення добрив під сільськогосподарські культури можна зробити висновок, що загальна посівна площа у 2000 році у порівнянні з 2014 роком зменшилася на 0,8 тис. га.

У 2014 було внесено мінеральних добрив на 730,3 тис. ц більше у порівнянні з 2000 роком. Також у 2014 році спостерігається збільшення

удобреної мінеральними добривами площі на 542 тис. га ніж у 2000 році.

Дані таблиці свідчать, що у 2014 році у порівнянні з 2000 роком зменшилася кількість внесених органічних добрив на 1062,2 тис. т. Також у 2014 році спостерігається зменшення удобреної цими же добривами площі на 38,7 тис. га.

Отже, за період, що аналізується спостерігається зменшення обсягів внесення органічних добрив та збільшення обсягів внесених мінеральних добрив. Це може із часом привести до значного погіршення якості землі та до втрати родючості.

Ґрунтовні вимоги щодо охорони якості земель зосереджено у розділі VI Земельного кодексу України. Зокрема, ст. 162 Земельного кодексу визначає, що охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Охороні підлягають усі землі незалежно від їх призначення, форми власності і господарювання. Вимога охорони земель торкається усіх її користувачів як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського напрямку, а також державних органів і посадових осіб, що вирішують питання землекористування.

Завданнями охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. У землеробстві охорона родючості земель – щоденний обов'язок сільськогосподарських підприємств, яка виявляється для них непростим завданням. Це – збереження і покращання ґрунтів, попередження деградації і пошкодження земель від ерозії, інших негативних наслідків господарської

діяльності.

Забезпечення охорони земель проводиться за рахунок капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища з бюджету області, які, у свою формулюються за рахунок екологічних платежів.

Проведено також оцінку структури капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за допомогою таблиці 3.

Таблиця 3

Структура капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за напрямками

(відсотків)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення 2014 р. до 2010р., +/-
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
За напрямками на						
охорону атмосферного повітря і клімату	8,4	17,0	17,9	31,4	74,8	66,4
очищення зворотних вод	22,5	43,8	65,4	50,9	13,2	-9,3
поводження з відходами	39,0	6,4	3,7	2,0	2,9	-36,1
захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод	21,3	30,5	12,2	15,2	6,7	-14,6
зниження шумового і вібраційного впливу	–	–	–	–	–	-
збереження біорізноманіття і середовища існування	2,7	1,8	0,7	0,5	2,4	-0,3
радіаційну безпеку	–	–	–	–	–	-
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	6,1	0,5	0,1	–	–	-6,1

За даними таблиці 3 питома вага капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря і клімату у 2014 році збільшилася на 66,4 п.в. у порівнянні з 2010 роком. Також у 2014 році спостерігається зменшення питомої ваги капітальних інвестицій на поводження з відходами на 36,1 п.в., на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод на 14,6 п.в., на очищення зворотних вод на 9,3 п.в. та на збереження біорізноманіття і середовища існування на 0,3 п.в. Також у 2014 році відсутнє інвестування

зниження шумового і вібраційного впливу, радіаційної безпеки та науково-дослідної роботи природоохоронного спрямування.

За допомогою даних таблиці 4 нами розглянуто структуру поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища за напрямками.

Таблиця 4

Структура поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища за напрямками

(відсотків)

	2010 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення 2014 р. до 2010р., +/-
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
За напрямками на					
охорону атмосферного повітря і клімату	6,4	15,5	19,0	17,7	11,3
очищення зворотних вод	61,5	57,4	60,0	56,8	-4,7
поводження з відходами	25,8	21,2	13,2	17,8	-8,0
захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод	0,7	0,1	0,3	0,3	-0,4
зниження шумового і вібраційного впливу	–	–	–	–	–
збереження біорізноманіття і середовища існування	4,6	5,3	6,9	6,3	1,7
радіаційну безпеку	–	–	–	–	–
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	0,3	0,0	–	0,1	-0,2
інші напрями природоохоронної діяльності	0,7	0,5	0,6	1,0	0,3

Провівши аналіз структури поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища можна зробити висновок, що питома вага поточних витрат на охорону атмосферного повітря і клімату у 2014 році у порівнянні з 2010 роком збільшилася на 11,3 п.в., а питома вага витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування – на 1,7 п.в. У 2014 році, порівняно з 2010 роком відбулося зменшення питомої ваги поточних витрат на поводження з відходами – на 8,0 п.в., очищення зворотних вод – на 4,7 п.в. Також у 2014 році відсутнє фінансування витрат на зниження шумового і

вібраційного впливу та радіаційної безпеки.[3]

Отже, за даними таблиці 3 та таблиці 4 можна зробити висновок, що на жаль, кошти, які виділяються з боку держави на покращення та реабілітацію земель є недостатніми. Тому, для сільськогосподарських підприємств може із часом дуже гостро постати питання самостійного забезпечення заходів для реабілітації земель сільськогосподарського призначення.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може стати страхування якості земельних ресурсів. Впровадження такого виду страхування пропонується та обговорюється великою кількістю українських науковців, але страхові компанії такий вид страхування не впроваджують. Тому, ми розглянемо можливу програму страхування якості земельних ресурсів, яка б була доступна для сільськогосподарських підприємств будь-якої форми власності.

Страхування якості сільськогосподарських угідь страхувальниками виступають підприємства-користувачі земельними ресурсами сільськогосподарського призначення всіх форм власності.

Об'єктом страхування є земельні ресурси, що знаходяться у власності чи оренді сільськогосподарських підприємств.

Страховий ризик полягає в зменшенні родючості ґрунтів згідно з нормами, вказаними в паспорті земельної ділянки, для чого відповідним органам необхідно провести дослідження якості земельних ресурсів у межах їх паспортизації.

Страховою подією є погіршення основних паспортних показників якості земельних ресурсів через гео-кліматичні процеси, стихійні явища, неправомірні дії третіх осіб тощо.

Факт настання страхового випадку визначається при щорічному порівнянні існуючих показників з паспортними, а накопичений резервний страховий фонд пропонується використовувати для поліпшення екологічного стану земель, відтворення родючості ґрунту через зменшення порушення структури і ущільненості ґрунту, забезпечення відновлення його водного і

повітряного режимів; зменшення втрат гумусу і поживних речовин у ґрунті; зменшення хімічного навантаження на біоценоз за рахунок внесення оптимальних доз мінеральних і максимального використання органічних добрив; науково обґрунтоване застосування меліорації земель; впровадження екологічнобезпечних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва.[2]

Страховання необхідно проводити для підприємств-землекористувачів, які мають більш, ніж 1 га земельних угідь. На нашу думку, якість земель повинна впливати на розмір страхових внесків: сільськогосподарські підприємств, що мають кращі землі, повинні сплачувати більшу суму страхових платежів, бо вони можуть одержати більший прибуток і повинні платити за можливість користування кращими землями.

Для підприємств-землекористувачів, які будуть вкладати власні кошти на відтворення земельних ресурсів, необхідно надавати знижки до страхових внесків, бо вони сприяють покращенню якості земельних ресурсів. У разі погіршені якості землі розмір страхових платежів збільшується.

Обсяг страхової відповідальності обмежується розміром витрат на відтворення якості земельних ресурсів і складає не більше 70% загального розміру збитку, можливо також застосування франшизи.

Обов'язковість такого страхування дозволить охопити першочерговою увагою великі та небезпечні в екологічному відношенні об'єкти. Доцільно також використання страхового полюсу з 3-4 ступенями захисту як застави (цінного паперу) при довгостроковому кредитуванні відтворення якості земельних ресурсів.

Страховання якісного стану земельних ділянок може забезпечити відшкодування збитків при страхових випадках природного і техногенного походження за непередбачених, надзвичайних, аномальних подій.

Дослідження проблеми страхування земельних ресурсів як одного з ефективних засобів їх захисту, дозволяє зробити висновок, що є всі підстави вважати організацію страхування земельних ресурсів перспективним

питанням, що потребує науково обґрунтованого вирішення у зв'язку із можливим запровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення. Для її вирішення необхідне розроблення законодавчих документів, направлених на формування організаційно-економічного механізму страхування земельних ресурсів.

Список використаних джерел інформації

1. Кошель А. О. Страхування ризиків у використанні земель / А.О. Кошель // Землеустрій і кадастр. – 2008. – №3. – С. 69 – 74.
2. Медвідь Я.Ф. Страхування в Україні: поняття та класифікація. [Електронний ресурс] / Я.Ф. Медвідь // Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 77–82 – Режим доступу - http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nprmaup/2010_4/pdf_files/77-82.pdf
3. Статистичний щорічник Сумської області за 2014 рік / за ред. Л.І. Олехновича – Головне управління статистики в Сумській області., 2015 – с. 523